

УДК 373.5.091.33.212:005.336.2:165.194(045)

О. М. СИРЦОВА

кандидат історичних наук, доцент

КЗ «Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти»

М. В. ДАШКО

вчитель

Запорізька гімназія № 25

ЗАСТОСУВАННЯ КОГНІТИВНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ В УМОВАХ ІНТЕГРАЦІЇ МАТЕРІАЛУ СУСПІЛЬНО- ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН ЯК МЕТОДИЧНА ПРОБЛЕМА

Статтю присвячено питанню визначення можливостей застосування когнітивних методів навчання на принципах інтеграції навчального матеріалу на уроках суспільствознавчих дисциплін, їх обґрунтуванню й опису. Висунуто тезу про те, що застосування когнітивних методів навчання сприятиме формуванню конкурентоспроможної особистості сучасного суспільства.

Показано, що в період формування інформаційного суспільства та реформування системи освіти в Україні існує ряд суперечностей між вимогами часу до якості особистості та умовами її формування в системі освіти (педагогічні позиції вчителя, який є прихильником традиційної парадигми навчання, зниження інтересу учнів до навчання, їх клікове мислення та розсіяна увага).

Ключові слова: когнітивні методи навчання, мотивація учнів до навчання, діяльнісний підхід, інтеграція змісту освіти, візуалізація, конкурентоспроможна особистість інформаційного суспільства.

У Державному освітньому стандарті зазначено, що метою сучасної освітньої галузі «Суспільствознавство» в школі, що складається з історичного та суспільствознавчого компонентів, є забезпечення розвитку учня як особистості, що керується гуманістичними нормами і цінностями, здатної за допомогою набутих ключових та галузевих компетентностей ефективно самореалізовуватися в сучасному багатоманітному глобалізованому світі, вчитися протягом усього життя; розвивати інтелект, критичне та творче мислення, здатність формувати власну позицію та дотримуватися правил соціально відповідальної поведінки, продуктивно співпрацювати з партнерами [6].

На практиці ми бачимо, що реалізація цієї мети на сьогодні є дуже проблематичною. З одного боку, інформаційне суспільство вимагає від людини не знання інформації та вміння її відтворювати в межах стандартних алгоритмів дій, а сформованих життєвих компетентностей, які дають змогу в умовах нестабільності та швидкого зростання інформації бути конкурентоспроможною, чутливою до проблем та вміння їх вирішувати на міждисциплінарному стику. З іншого, сьогодні в системі освіти домінує традиційна парадигма навчання, якій притаманна абсолютна цінність знань (з її репродуктивним характером) та визначення ролі учня як об'єкта навчання. Учень залишається пасивним на уроці, а більшість учителів використовують репродуктивні методи навчання. Сам учитель (досить часто) має репродуктивне або алгоритмі-

зоване мислення людини індустріального суспільства. Важливе значення має система поглядів педагога у вузькому розумінні (або світогляд – у широкому). Саме вона визначає, яким буде його ставлення до певних змін або якими будуть його дії. Аналізуючи кількісний та якісний потенціал педагогічних кадрів Запорізького регіону, ми доходимо висновку, що більша частина вчителів – це люди віком від 40 і більше років (67%). Більшості таких учителів, які звикли до традиційного комбінованого уроку, досить складно визначити можливості когнітивних методів навчання та інтеграції освітніх ліній різних дисциплін у формуванні в учнів ключових компетентностей.

Що стосується учнів, то вони значно перевантажені програмовим матеріалом, який переважно має фактологічний характер. При цьому в дітей формується думка (яка ґрунтується на їх спостереженні за батьками та дорослими), що більшість отриманих у школі енциклопедичних знань людина не використовує для вирішення професійних або життєвих завдань. Вони розуміють, що отримати будь-яку інформацію в будь-який момент зможуть, скориставшись можливостями Інтернету. Відбувається нівелювання цінності самих знань. Наслідком цього є втрата інтересу до навчання загалом і суспільствознавчої галузі зокрема. Вирішення цієї суперечності є можливим за умови переходу освіти на інноваційну (синергетичну) парадигму навчання. Це забезпечить упровадження методик, спрямованих на розвиток когнітивних навичок учнів, формування ключових життєвих компетентностей особистості та вмінь правильно користуватись інформацією, критично мислити, навчатись протягом життя, а отже, і виконувати різні соціальні ролі. Цьому може сприяти застосовування в освітньому процесі когнітивних методів навчання та інтеграція навчального процесу.

Розвиток когнітивістики привів до збагачення сучасної педагогічної науки даними про особливості отримання людиною нових знань. Аналіз психолого-педагогічної літератури показав, що когнітивна педагогіка спирається на розробки М. Стельмаховича, В. Сухомлинського, К. Ушинського, Т. Черніговської. Питанням удосконалення когнітивних навичок процесу мислення приділяли увагу Д. Дернер, Дж. О'Коннор, Д. Халперн, А. Теслінов, Г. Щедровицький. Технології евристичного навчання розглядав у своїх працях А. Хуторський. Поширення в педагогічній науці поняття «когнітивна гімнастика» відбулося завдяки Е. Голдбергу. Технології інтенсивного навчання описував В. Шаталов, колективної мисленнєвої діяльності – К. Вазін, а навчального дослідження – Д. Левітас. Основи когнітивно-комунікативного підходу викладені В. Шаталінім.

Інтеграційні процеси в освіті були предметом наукових досліджень багатьох учених, а саме: С. Гончаренка, Р. Гуревича, І. Козловської Д. Коломієць, М. Сиви та ін. Теорію міжпредметних зв'язків в освітньому процесі досліджували І. Волощук, Н. Лошкарьова, В. Максимова та ін. Однак, питання формування життєвих компетентностей учнів шляхом застосування когнітивних методів навчання на уроках історії в умовах інтеграції змісту освіти суспільно-гуманітарного циклу дисциплін залишилося поза увагою як науковців, так і практиків.

Мета статті полягає у визначенні можливостей застосування когнітивних методів навчання, їх обґрунтуванні та описі на уроках суспільствознавчих дисциплін в умовах інтеграції навчального матеріалу як засобу формування конкурентоспроможної особистості.

Методологічною основою дослідження є загальнонаукові теорії й методи: філософська теорія наукового пізнання та діалектичний метод; системний підхід, що дає змогу розглядати освітній процес як систему взаємопов'язаних компонентів; середовищний підхід, який дає можливість урахувати постійно змінювані умови соціокультурної ситуації; моделювання як метод сучасного наукового пізнання, методи систематизації, схематизації та класифікації інформації; практичний метод педагогічного спостереження.

У матеріалах статті використано досвід учителя-практика з реалізації зазначеної проблемної методичної теми.

Умови існування людства, що вступило в нове тисячоліття, висувають нові пріоритети: перехід до нової стратегії розвитку суспільства на основі знань та високоефективних технологій. Серед найважливіших завдань сучасності є формування компетентної особистості в усіх сферах її життєдіяльності. При цьому більшість людей погоджується з думкою, що конкурентоспроможного фахівця вирізняє високий рівень знань. У сучасному постіндустріальному (інформаційному) суспільстві поняття «знання» є неоднозначним: від найнижчого рівня за таксономією навчальних цілей Б. Блума до найвищого рівня в теорії візуалізації інформації. Також поняття знання включає в себе досить широкий когнітивний спектр: уміння знаходити потрібну інформацію, аналізувати її, співвідносити, синтезувати, робити висновки, застосовувати для виготовлення власного нового продукту тощо. Головною вимогою сучасної освіти є навчання ефективного мислення, формування в учнів умінь застосовування знань із різних предметів, рідної та іноземних мов у конкретних життєвих та професійних ситуаціях.

Сучасному вчителю необхідно враховувати, що формування ключових компетентностей учнів на основі організації роботи з інформаційними потоками стикається з певними проблемами. Однією з них є низький рівень концентрації уваги на навчальному матеріалі через наявність у більшості дітей клікового мислення. Хоча ця проблема характерна й для мислення дорослих. Так, фізіологи М. Кілінгсворт та Д. Гілберт з Гарвардського університету (за інформацією М. Нестерової) стверджують, що майже половину (46,9%) загального періоду активності люди проводять у стані «блукаючої свідомості». Це є основною причиною не тільки втрати ефективності дій, а й відсутності відчуття задоволення від самого життя [9, с. 19]. Крім того, більшість учнів мають недостатній рівень комунікативної підготовки.

Ми вважаємо, що в таких умовах поєднання когнітивних методів навчання та інтегрування знань з різних предметів допоможе учням краще зрозуміти навчальну інформацію, навчить їх творчого, ефективного мислення, сприятиме їх інтелектуальному розвитку. Зокрема, О. Гадаєв зазначає, що в короткому словнику когнітивних термінів подано таке тлумачен-

ня поняття «когніція»: «Це центральне поняття когнітивної науки, що поєднує в собі значення двох латинських слів – *cognitio* (пізнання, пізнавання) і *cogitatio* (мислення, міркування). Означає, таким чином, пізнавальний процес або сукупність психічних (ментальних, розумових) процесів – сприйняття, категоризація, мислення, мовлення та ін., які сприяють обробці і переробці інформації. Включає усвідомлення і оцінку самого себе в навоколишньому світі і побудову особливої картини світу – все те, що складає основу для поведінки людини» [2].

Лінуре Бойкарова у своїй праці зауважує, що основоположником когнітивної теорії навчання є американський психолог Дж. Брунер, який визначив та обґрунтував три стадії вивчення будь-якого предмета: 1) отримання нової інформації у вигляді знань; 2) закріплення набутих знань, їх розширення й застосування під час розв'язання нових завдань; 3) перевірка адекватності застосування сформованих знань, умінь, навичок [1, с. 232]. Учителю потрібно враховувати, що розвиток пізнавальних можливостей (когнітивних структур) є передвісником усього навчання. Учні не можуть асимілювати інформацію, а також не приймають нові режими та рівні інтелектуальної діяльності, якщо не існує відповідних когнітивних структур. Ці структури розвиваються шляхом адаптивної взаємодії з навчальною ситуацією. Когнітивні структури лежать в основі мислення в різних і, здавалося б, неоднорідних сферах.

Загальна мета всіх методів навчання є стимулювання інтересу й потреби вчитися, спонукати учнів до навчання. Когнітивні методи навчання спрямовані саме на пізнання навоколишнього світу. При цьому сам освітній процес має бути підпорядкований системі комунікативних, професійно-пізнавальних, когнітивних завдань і ґрунтуватися на принципах комунікативної спрямованості, свідомості й активності учнів у процесі навчання [1, с. 232]. Учень має перетворитися з об'єкта на суб'єкт навчання й брати в ньому активну участь на основі взаємодії з учителем та іншими дітьми. Надзвичайно важливою умовою ефективності застосування когнітивних методів навчання є мотивація, яка налаштовує учнів на процес пізнання. При цьому необхідно враховувати, що мотивація складається, на думку Б. Додонова, із чотирьох структурних компонентів: задоволення від самої діяльності, значущості для особистості безпосереднього її результату, «мотивувальної» сили винагороди за діяльність, тиску, що примушує особистість до певних дій [7].

З огляду на це викликають інтерес наукові розробки А. Маркової (про що пише у своїй праці А. Герасимова), яка виділяє пізнавальні та соціальні мотиви навчання, що мають певні підрівні. Вона називає такі підрівні пізнавальної мотивації: широкі пізнавальні мотиви (орієнтація на оволодіння новими знаннями), процесуально-пізнавальні мотиви, мотиви самоосвіти. Соціальні мотиви можуть мати такі підвиди: широкі соціальні (почуття обов'язку й відповідальності; розуміння соціальної значущості учення), вузькі соціальні або позитивні мотиви (прагнення зайняти певну позицію у відносинах з оточенням, отримати їх схвалення), мотиви соціа-

льної співпраці (орієнтація на різні способи взаємодії з іншими людьми), мотив уникнення невдач [3].

Тобто, виконуючи різні завдання, учні мають не тільки усвідомлювати, для чого вони це роблять, а і як у майбутньому вони зможуть використати ці знання, уміння, навички. Також учні мають отримувати задоволення як від самого процесу навчання, так і усвідомлених власних результатів навчальної діяльності. Саме цьому сприяє організація навчального процесу на принципах діяльнісного підходу. Діяльнісний підхід – це така організація навчально-виховного процесу, за якої головну увагу приділяють активній, різнобічній, продуктивній, максимально самостійній навчально-пізнавальній діяльності учнів.

Так, Д. Гнатюк у своїй статті з проблем запровадження діяльнісного підходу як основи організації ефективного навчання визначає такі його принципи: навчання й виховання організовується як єдина цілісна система; в основу освітньої роботи покладається педагогічно вивірена, спеціально організована власна діяльність кожного учня, яка перебуває в зоні його найближчого розвитку; процес здобуття знань забезпечується власними пошуками дитини в межах його навчальної діяльності, якою керує вчитель; педагог приходить у клас не з готовими відповідями, а з питаннями, які треба розв'язати в спільній діяльності; зовнішня мотивація учнів до навчання замінюється процесом запуску внутрішньої мотивації дитини, стимулюванням бажання вчитися, ставити цілі, шукати шляхи та методи самонавчання, умінням себе контролювати, корегувати, оцінювати [4, с. 34]. Діяльнісний підхід має більшу результативність завдяки запровадженню інтегрованих уроків, на яких учні будуть комбінувати знання з різних предметів, щоб вирішити ту чи іншу проблему, буде досягнута мета – цілісне сприйняття теми, що вивчається. Такі уроки мають практичну спрямованість, тому що учні набувають практичних умінь порівнювати, співвідносити, узагальнювати, аналізувати, систематизувати, представляти й захищати своє дослідження тощо. Набуті знання та навички учні зможуть застосовувати в подальшому житті, виявляючи власні творчі та інтелектуальні здібності при вирішенні нестандартних життєвих ситуацій. При цьому необхідно зазначити, що інтегративність належить до загальнодидактичних принципів, на яких ґрунтується когнітивна методика.

Особливу роль у сприйнятті інформації відіграє ефективна візуалізація навчального матеріалу, тому що візуальний канал у людини домінує. Термін «візуалізація» (від лат. *visualis* – зоровий) означає те, що сприймається за допомогою зору, є наочним. З одного боку, візуалізація є методом реалізації принципу наочності як подання інформації у вигляді оптичного зображення (наприклад, у вигляді карт, малюнків, графіків, діаграм, структурних схем, таблиць тощо), з іншого – засобом передачі інформації, який найбільш повно відповідає особливостям сприйняття, розуміння інформації та формування на її основі знань. Когнітивний метод візуалізації не потребує розтягування в часі процесу сприйняття нової інформації. Людина

має внутрішню психологічну потребу в тому, щоб наочна картинка пізнання постійно поставала перед діяльністю розуму з аналізу та синтезу.

Основна мета візуалізації (знань) – поліпшити передачу знань, стимулювати когнітивні процеси. Застосування нелінійних способів фіксації інформації дає змогу провести аналіз будь-якої ситуації або проблеми, здійснити самоаналіз і організацію своєї діяльності; зафіксувати думки, які висловлені під час мозкового штурму; представити структуру, встановити причинно-наслідкові зв'язки; підготуватися до презентації, показу власного проекту; скласти план власних дій після детального аналізу ситуації і багато іншого. Це дасть змогу сформувати критичне мислення та стане основою таких життєвих компетентностей, як інформаційна, самоорганізаційна, самоосвітня та соціальна. Звернемо увагу на декілька способів візуалізації інформації: ментальні карти (карти знань), хмаринки слів, інфографіку, гіперболічні дерева. Їх використання допоможе учням не тільки зрозуміти запропонований матеріал, а й систематизувати та узагальнити отримані знання при вирішенні конкретних завдань. Для цього (переходу від візуалізації даних та інформації до візуалізації знань) к межах уроку вчитель може не лише пропонувати готові схеми, інфографіку, діаграми, таблиці тощо, а й давати завдання для самостійної роботи дітей: створення власних візуальних образів під час аналізу запропонованого відео-, аудіо- або текстового матеріалу. Це дозволить запам'ятати надану інформацію й систематизувати отримані знання [10, с. 132–133]. За допомогою візуального матеріалу можна викликати різноманітні емоції в учнів, спонукати до аналізу, виконання різноманітних завдань. За допомогою сучасних засобів (комп'ютера, інтерактивної дошки) можна відтворити історичні події або періоди.

У процесі навчання необхідно враховувати індивідуальні когнітивні особливості учнів, а саме: зорову, аудіальну, тактильну пам'ять, їх творчі здібності. Сукупність спеціальних прийомів і способів, що полегшують запам'ятовування, розкриває наука мнемоніка, когнітивним принципом якої є емоційне оформлення. Наведемо приклад використання учнями своїх індивідуальних когнітивних особливостей під час підготовки презентації до теми «Розвиток науки України в 1917–1921 рр.». Двоє десятикласників, які захоплюються музикою, написали «Пісню про науку 1917–1918 рр.» (музику і текст), таким чином незвичайним шляхом перетворили звичайну інформацію на новий творчий продукт.

До методів навчального пізнання (або когнітивних методів) належать такі: наукові; метапредметні; емпатії; змістовного (сміслового) бачення; символічного бачення; евристичного спостереження; фактів; досліджень; конструювання понять; конструювання правил; гіпотез; прогнозування; помилок; конструювання теорій [11]. Визначимо можливості їх застосування та зробимо відповідний опис:

1. *Науковий метод усної історії:* учню (учениці) потрібно взяти інтерв'ю в очевидця певних історичних подій. Для цього потрібно: мати гарні знання з історії цього періоду, правильно сформулювати питання, тран-

скрибувати запис, а потім, застосовуючи технологію критичного мислення, проаналізувати, що є історичними фактами, а що є судженнями, наскільки ці судження обґрунтовані. Цей метод використовують з метою участі учнів у конкурсах або ж виконання завдань учителя до певного уроку. Учні мають виявити максимальну самостійність при вирішенні поставленого завдання. Працюючи над такими дослідженнями, діти не тільки формують інформаційну, комунікативну, соціальну та інші компетентності, а й отримують задоволення, тому що переважно беруть інтерв'ю у своїх рідних (батьків, бабусь, прадідусів), пишуть історію своєї родини.

2. *Метод емпатії* допомагає учням досягнути почуття іншої людини, зрозуміти мотиви тих чи інших вчинків у різні історичні періоди, усвідомити ціннісні орієнтації, якими керувались історичні постаті. Такий метод досить часто в літературі ще називають рольовим. Наприклад, у ході вивчення тем «Початок Української революції (1917 р. – квітень 1918 р.)» та «Боротьба за українську державність (квітень 1918 р. – 1921 р.)» можна запропонувати учням поставити себе на місце селянина й висловити своє ставлення до політики Центральної Ради, гетьмана Скоропадського та інших; розповісти про своє життя в умовах війни і постійної зміни влади. За допомогою цього методу можна показати наскрізні змістовні лінії: людина – людина, людина – суспільство, людина – влада, людина – світ уявлень та ідей.

Цей метод досить часто можна використовувати під час уроків за ігровою технологією. Учні можуть «оживити» картину, поставити себе на місце історичного діяча та від його імені представити політичний (історичний) портрет або надати свої пропозиції щодо розв'язання певних проблем, які колись вирішували відомі історичні особи, при цьому обґрунтовувати ці рішення. Наприклад, учениця в ролі Маргарет Тетчер представляє її діяльність англійською мовою, використовуючи методологію презентації коротких доповідей у стилі Печа-Куча (20 слайдів, які змінюються автоматично кожні 20 секунд із живим коментарем автора презентації). Таким чином, інтегруючи знання з різних предметів, вона розвиває навички роботи з інформацією, підготовки доповідей, використання мультимедіа, виступу перед аудиторією. На уроках правознавства, під час вивчення питання про обставини, які виключають юридичну відповідальність, можна запропонувати поставити себе на місце матері, дітей якої викрали, а її змушують перерахувати кошти фірми на інший рахунок.

3. *Метод змістового бачення* сприяє створенню певного настрою на уроці, який зумовить активну пізнавальну діяльність кожного учасника освітнього процесу. Учні самостійно можуть поставити запитання до теми уроку, знаючи певний алгоритм. У ході уроку вчитель може запропонувати учням визначити причини війни, явища тощо, їх наслідки. З метою узагальнення вивченого матеріалу можна використати один із прийомів технології розвитку критичного мислення – прийом фішбоун.

4. *Метод символічного бачення* сприяє розвитку вмінь учнів будувати зв'язки між об'єктами та їх символами. Прикладом можуть слугувати

зашифровані (у символах і малюнках) шпаргалки, які виготовляють учні, за умови, що вчитель прочитати їх не зможе. Важливе значення має пояснення та тлумачення символів, які створив учень. Цей метод також відомий як метод піктограм в ейдетиці.

5. Досить актуальним для сучасної історичної науки є метод компаративістики. *Метод порівнянь*. Під час виконання завдань учням необхідно розробити критерії для порівняння, визначити спільне та відмінне, зробити висновки. Так, на уроках історії порівнюються діяльність історичних (політичних) діячів, реформи, зовнішня (внутрішня) політику різних періодів тощо. На уроках правознавства можна запропонувати учням порівняти правові факти та явища.

6. *Метод фактів*. Наприклад, учитель озвучує проблемне запитання: «Чи можна стверджувати, що засобами контролю за публічним життям та суспільною свідомістю тоталітарна держава контролювала приватне життя людини?», «Чи звільнились українці від комплексу меншовартості?», а учні мають відповісти «так» чи «ні», навівши факти, які доводять правильність їх думки. Проблемні запитання такого типу найкраще обговорювати в групах або всім класом. З'ясовано, що групова робота сприяє упорядкуванню й координуванню висловлених пропозицій. Учні порівнюють різні погляди, при цьому виникає соціокогнітивний конфлікт. Протиставлення різних поглядів сприяє розвитку інтелекту. Відбувається розвиток навичок, що є основою життєвих компетентностей (культури спілкування, взаємодії, самооцінювання та взаємооцінювання). Таким чином, величезне значення в процесі навчання мають технології кооперативного та колективно-групового навчання.

7. *Метод досліджень* використовують під час застосування технології проектного навчання. Це спосіб здійснення учнями самостійного дослідження за алгоритмом, який визначає вчитель. Як правило, учні використовують пам'ятку роботи над проектом та критерії оцінювання роботи. Наприклад, при підготовці до практичного заняття у 9 класі за темою «*Тарас Шевченко та український національний рух*» одна з груп учнів отримала завдання проаналізувати поему-комедію Т. Шевченка «Сон». Учні мали визначити, що в поемі відображає тогочасну суспільно-політичну дійсність, протистояння імперського режиму й вільнодумної, національно свідомої особистості, виконавши такі завдання: розкрийте алегоричність відображення реалій українського буття XIX ст. у складі Російської імперії; проаналізуйте долю України як об'єкта геополітичних інтересів Російської імперії; дослідіть долю представників різних прошарків українського суспільства (козацтва, кріпаків, інтелігенції); напишіть статтю «Виродження (винищення) українців як нації в поемі «Сон» (більш детально дивись у плані-контексті заняття) [5]. Аналіз художнього твору має викликати в учнів інтерес до нього і як до історичного джерела, і як до виду мистецтва.

8. *Метод конструювання понять* – колективна робота спрямована на спільне створення колективного творчого продукту, а саме визначення поняття. Можна запропонувати й інші формулювання, порівняти їх.

9. *Метод мандрівки в майбутнє/минуле* – розвиває творчі здібності в учнів. У 5–7 класах варто застосовувати елементи арт-педагогічної технології. Наприклад, на уроках узагальнення доцільно проводити гру «Давайте поспілкуємося». Учитель пропонує групам учнів уявити себе на місці жителя певної країни (Єгипту, Китаю, Межиріччя), який потрапив туди, де люди спілкуються за допомогою малюнків. Завдання полягає в тому, щоб розповісти місцевим жителям історію своєї країни, використавши знання, уміння й навички з предмета «Мистецтво».

10. *Метод гіпотез* – метод, за допомогою якого учні пропонують свої відповіді на запитання (проблему), яке поставив учитель. Наприклад: «Якою, на вашу думку, була б Україна, якщо б не було згорнуто НЕП?». Учні, застосовуючи логічне мислення, конструюють гіпотези. Варіанти відповіді можуть спиратись і на інтуїцію.

11. *Метод помилок* передбачає роботу над помилками. Учні знаходять та виправляють помилки в історичному чи правовому тексті або в процесі вивчення історії з'ясовують причини припущення помилок, відповідають на запитання, якої помилки припустився той чи інший політичний діяч, до яких наслідків вона призвела. Наприклад, на практичному занятті у 9 класі з теми «Захист прав споживачів» учням можна запропонувати роботу в парах: розглянути життєву ситуацію, пов'язану з купівлею товару через інтернет-магазин, коли паспорт і гарантійний талон продавцем не були заповнені.

12. *Метод прогнозування* застосовують до реального процесу або до планованого процесу. Наприклад, на початку уроку учням можна запропонувати низку тверджень до теми, а учні повинні встановити, правильні чи помилкові ці твердження. Можна прогнозувати заходи (реформи) історичних діячів та ін. Після ознайомлення з основною інформацією повертаємось до даних тверджень і просимо оцінити їх правдивість, спираючись на отриману інформацію. Це один із прийомів критичного мислення.

13. *Метод конструювання теорій* використовують з метою узагальнення роботи, яку виконали учні. Завдання можуть бути такого типу: наведіть факти, що характеризують причини; дайте характеристику діяльності історичного діяча; наведіть факти, що свідчать про взаємозв'язок між подіями тощо. За допомогою таких видів діяльності особистість має змогу пізнати навколишній світ.

Висновки. В умовах формування інформаційного суспільства значно підвищується когнітивне навантаження на людину. Сьогодні не має потреби запам'ятати якомога більше інформації, а стоїть потреба у формуванні ключових компетентностей, притаманних конкурентоспроможній особистості, яка може продуктивно працювати з інформаційними потоками. Вирішенню цього завдання сприяє застосування когнітивних методів навчання в освітньому процесі.

Когнітивні методи є характерними для інноваційної парадигми навчання, допомагають реалізувати вимоги Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти та забезпечити перехід до навчання, яке

ґрунтується на засадах особистісно орієнтованого, компетентнісного й діяльнісного підходів.

Застосування когнітивних методів у процесі інтегрованого навчання сприяє формуванню аналітико-синтетичного мислення; розвиває логічне та предметно-інтеграційне мислення; формує потреби в системному підході до об'єкта пізнання, аналізу та порівняння процесів і явищ; дає можливість більш повного осмислення того навчального матеріалу, різні аспекти якого не можуть бути розкриті засобами якогось одного навчального предмета; формує прагнення до самостійної оцінки; розвиває та стимулює пізнавальні інтереси та творчі здібності учнів, активізує їх пізнавальну діяльність; сприяє узагальненню знань, комплексному їх використанню; формує вміння переносити знання з однієї галузі науки в іншу та вміння самостійно здійснювати інтеграцію в практичній діяльності; сприяє перетворенню учня на активного та свідомого учасника освітнього процесу. Як наслідок, між учнями виникає навчальна співпраця під час виконання спільних завдань, а між учнями та вчителем – партнерські відносини.

Список використаної літератури

1. Бойкарова Л. Когнітивно-комунікативна методика навчання української мови. *Гірська школа Українських Карпат*. Івано-Франківськ, 2013. № 10. С. 231–235.
2. Гадаєв О. Когнітивна система людини. *Проза.ру*: веб-сайт. URL: <https://www.proza.ru/2014/01/13/570> (дата звернення: 05.01.2018).
3. Герасимова А. С. Теория учебной мотивации в отечественной психологии. *Институт психологии Российской академии наук*: веб-сайт. URL: http://www.ipras.ru/cntnt/rus/dop_dokume/mezhdunaro/nauchnye_m/razdel_2_p/gerasimova.html (дата звернення: 05.01.2018).
4. Гнатюк Д. О. Системно-діяльнісний підхід як основа організації ефективного навчання. *Педагогічний пошук*. 2013. № 4 (80). С. 33–37.
5. Дашко М. В., Біла О. Й. Конспект уроку «Тарас Шевченко та український національний рух». *Науково-методичний центр Департаменту освіти і науки Запорізької міської ради*: веб-сайт. URL: <https://drive.google.com/file/d/1yhQjp7Yh6Mxwrl09jDmPhOhY66sBJD7o/view> (дата звернення: 05.01.2018).
6. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1392. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-%D0%BF> (дата звернення: 05.01.2018).
7. Додонов Б. И. Структура и динамика мотивов деятельности. *Вопросы психологии*. 1984. № 4. С. 126–130.
8. Нестерова М. Перспективи застосування когнітивних технологій у системі вищої освіти: інформаційно-комунікативний контекст. *Вища освіта України*. 2015. № 2. С. 16–20.
9. Пентиліук М. І., Горошкіна О. М., Нікітіна А. В. Основи когнітивної методики навчання української мови. *Педагогічні науки*: зб. наук. пр. URL: ps.stateuniversity.ks.ua/file/issue_42/12.pdf (дата звернення: 05.01.2018).
10. Сирцова О. М., Вечерка Н. І. Когнітивна візуалізація дидактичних елементів на уроках історії та правознавства. *Шляхи підвищення продуктивності викладання історії в середній школі в умовах реформування системи освіти* / за заг. ред. О. М. Сирцової. Івано-Франківськ, 2017. С. 130–150.
11. Ступак М. Г. Когнітивні методи навчання іноземних мов у ВНЗ. *МНІК «Advanced technologies of science and education»*: веб-сайт. URL: <http://intkonf.org/stupak-mg-kognitivni-metodi-navchannya-inozemnih-mov-u-vnz/> (дата звернення: 05.01.2018).

Стаття надійшла до редакції 22.01.2018

Сырцова О. Н., Дашко М. В. Применение когнитивных методов обучения в условиях интеграции материала общественно-гуманитарных дисциплин как методическая проблема

Статья посвящена вопросу определения возможностей применения когнитивных методов обучения на принципах интеграции учебного материала на уроках обществоведческих дисциплин, их обоснованию и описанию. Выдвинут тезис, что применение когнитивных методов обучения будет способствовать формированию конкурентоспособной личности современного общества.

Показано, что в период формирования информационного общества и реформирования системы образования в Украине существует ряд противоречий между требованиями времени к качеству личности и условиями ее формирования в системе образования (педагогические позиции учителя, который является сторонником традиционной парадигмы обучения, снижение интереса учащихся к обучению, их кликовое мышление и рассеянное внимание).

Ключевые слова: когнитивные методы обучения, мотивация учащихся к обучению, деятельностный подход, интеграция содержания образования, визуализация, конкурентоспособная личность информационного общества.

Syrtsova O., Dashko M. The Usage of Cognitive Methods of Teaching in the Conditions of Material Integration's of Social-Humanitarian Disciplines as a Methodological Problem

The article is devoted to the question of determining the possibilities of using cognitive methods of teaching based on the principles of integration of the educational material, their basing and description during the lessons social science disciplines. The thesis is suggested that the use of cognitive methods of teaching will contribute to the formation of a competitive personality of modern society.

It is shown that during the formation of the information society and the reformation of the educational system in Ukraine there is a number of contradictions between the requirements of time and the quality of the personality and the conditions of its formation in the system of education (pedagogical positions of the teacher who is a supporter of the traditional pedagogical paradigm, decrease students' interest to study, their click thinking and scattered attention).

The possibilities of using thirteen cognitive methods of teaching during the lessons history in the conditions of integration of the educational content in social and humanitarian disciplines are determined and described. These opportunities are illustrated with examples of the teacher-practice experience. The samples of tasks for students under the specified cognitive methods are offered.

The idea of the effectiveness of the use of cognitive teaching methods in the conditions of realization at the lessons of the activity pedagogical approach, the transformation of the student from the object to the subject of learning and ensuring the interaction of all participants in the educational process is substantiated. The attention is payed to the necessity of forming students' positive motivation to study and visualize didactic elements as the means of stimulating the development of schoolchildren's cognitive structures.

The conclusion is made about the relationship between the use of cognitive teaching methods and the possibility of implementing the State Educational Standard of Ukraine regarding the formation of key students' competencies.

Key words: cognitive teaching methods, motivation of students to study, activity approach, integration of educational content, visualization, competitive personality of informational society.